श्रेष्ठः कः ?

• ज्ञानशेखरः, मधुरै (त.ना.)

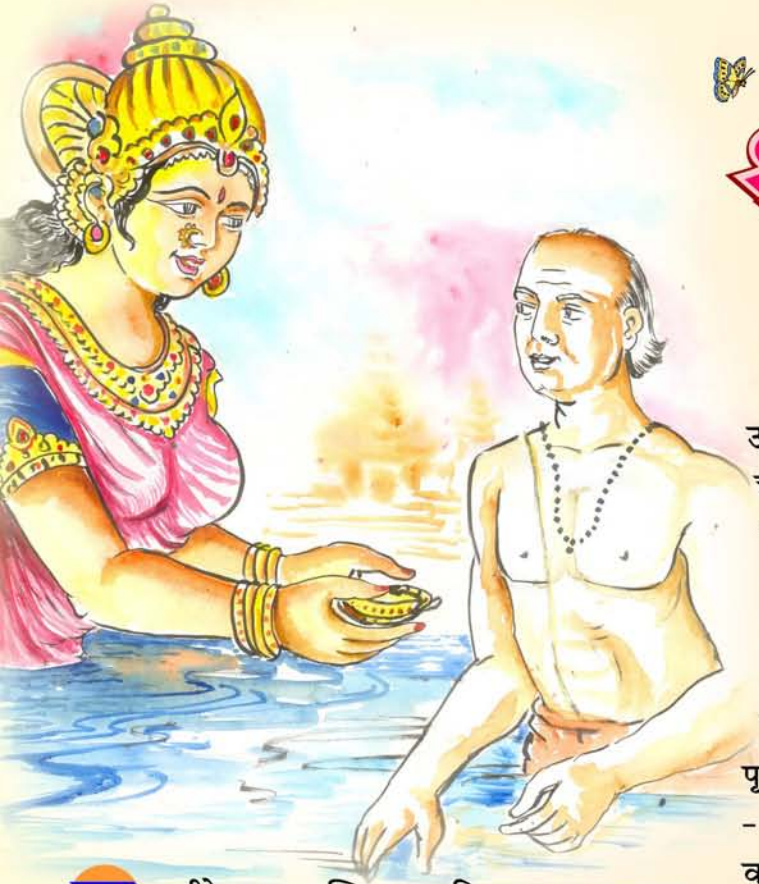

गङ्गातीरे कश्चन पण्डितः वसति स्म । सः शास्त्रज्ञः, अहङ्कारपूर्णः च । एकस्मिन् दिने स स्नातुं गङ्गां प्रति गच्छन् आसीत् । तदवसरे तस्य पादरक्षायाः पट्टिका छिन्ना अभवत् । अनतिदूरे कश्चन चर्मकारः आसीत् । पण्डितः चर्मकारस्य निकटं गत्वा - ''भोः, शीघ्रं समीकृत्य देहि'' इति आज्ञास्वरेण उक्तवान् । चर्मकारः अविलम्बेन एव पादरक्षां समीकृत्य अयच्छत् । पण्डितः पादरक्षां स्वीकृत्य चर्मकारम् उद्दिश्य एकं नाणकं क्षिप्तवान् । तस्य स्वीकारं निराकुर्वन् चर्मकारः तत् पण्डिताय एव प्रत्यर्प्य - ''स्वामिन्, मह्यं एतत् नाणकं मास्तु । भवान् यदा गङ्गायां स्नाति तदा एतत् पूगफलं गङ्गामात्रे ददातु'' इति उक्त्वा एकं पूगफलम् अयच्छत् ।

पण्डितः पूगफलं स्वीकृत्य गङ्गानद्यां पदं यावत् स्थापितवान् तावता गङ्गामाता प्रत्यक्षीभूय हस्तं प्रसार्य - ''मम भक्तेन दत्तं पूगफलं देहि'' इति उक्तवती । पण्डितेन गङ्गामात्रे पूगफलं दत्तम् ।

गङ्गामाता पूगफलं स्वीकृत्य - 'चर्मकाराय दीयताम्' इति उक्त्वा एकं स्वर्णकङ्कणं पण्डितस्य हस्ते अस्थापयत् ।

तत् कङ्कणं प्राप्तवतः पण्डितस्य बुद्धौ दुश्चिन्तनम् उत्पन्नम् । सः अचिन्तयत् - 'एतत् कङ्कणं स्वीकृत्य चर्मकारः किं वा कुर्यात् ? एतत् यदि मम पत्न्याः हस्ते भवेत् तर्हि महती शोभा स्यात् । मम पत्नी च सन्तुष्टा भवेत्' इति । ततः सः भार्यायै तत् कङ्कणं प्रादात् । तस्य पत्नी तत् स्वीकृत्य दर्पणस्य पुरतः स्थित्वा मोदितवती । तदवसरे तस्याः मनसि विचारः जातः - 'बन्धुजनाः कदा क्रीतं, कियत् मूल्यम् इत्यादिकं यदा पृच्छन्ति तदा कष्टं भवेत्' इति । अतः सा पतिम् आहूय - ''भवान् एतत् कङ्कणं विक्रीय धनम् आनयतु । तदेव वरम्'' इति ।

सः पण्डितः राजभवनस्य स्वर्णकार्यं कुर्वतः स्वर्णकारस्य हस्ते तत् कङ्कणं दत्त्वा धनं स्वीकृत्य ततः प्रतिगतवान् । स्वर्णकारः तत् कङ्कणं राज्ञे उपायनीकृतवान् । तत् दृष्ट्वा राज्ञी नितरां सन्तुष्टा अभवत् । सा तादृशम् एव अपरम् इष्टवती । राजा पण्डितम् आहूय - ''एतादृशमेव इतोऽपि एकं कङ्कणम् आनीय दीयताम् । नो चेत् भवन्तं कारागृहे स्थापयिष्यामि'' इति ।

किं कर्तव्यम् इति पण्डितः न ज्ञातवान् । सः अनन्यगत्या पुनः चर्मकारस्य समीपं गत्वा स्वस्थितिं निवेदितवान् । चर्मकारः अपरं पूगफलं दत्त्वा - ''एतत् गङ्गामात्रे अर्प्यताम् । सा पुनः अन्यत् कङ्कणं दास्यति । तत् स्वीकृत्य राज्ञ्यै दीयताम्'' इति उक्तवान् । पण्डितः पूगफलं स्वीकृत्य गङ्गामात्रे दत्तवान् । गङ्गमाता अपरं कङ्कणं दत्तवती । पण्डितः तत् कङ्कणं स्वीकृत्य राज्ञे दत्तवान्, दण्डनात् रक्षणं प्राप्तवान् च ।

ततः सः चर्मकारस्य समीपं गत्वा क्षमां याचितवान् । तदा चर्मकारेण उक्तम् - ''पण्डितश्रेष्ठ ! उत्तमव्यवहारेण, उत्तमाचारेण वा जनाः आदरपात्रतां प्राप्नुवन्ति, न तु पाण्डित्येन, उत्तमकुले जन्मकारणेन वा'' इति ।